

KÁNTOR LAJOS

HATÁRHELYZETBEN, ERDÉLY KÖZEPÉN

Műhelyeim számbavételéhez értem egy életet újragondoló, tehát eleve lehetetlenre vállalkozó könyv, a Fehér kakas, vörösbőr szövegezésében. (Szövegezést írok, mert a visszatekintésnek, a dokumentumokat fikcióval váltakoztató kísérletnek többször nekifutottam, ebből lett A kapu, majd A mennyei kapu.) És már nem kerülhetem meg a kérdést: hol is éltem le azt a több mint hét és fél évtizedet? Hogy „konglomerátumban”, az számomra már egyértelmű. (A felismerést, pontosabban a helyzet néven nevezését Szabédi Lászlónak köszönhetem. Erről szól, Szabédi kifejezését átvéve könyvem címében, a Konglomerát (Erdély), amely SzGSz, azaz Szabédi László, Gaál Gábor és Szilágyi Domokos életét, életművét vette alapul.)

Kisvárosban, nagyvárosban éltem, élek? Ha Kolozsvár belvárosát járom, hajlandó vagyok régi tapasztalatok szerint válaszolni – csupán az ijesztő, de legalábbis terhes autóforgalom mond ellent az ifjúkori emlékeknek. Akár nyugatra, akár keletre hagyom el azonban (mindig rövid időre) a várost, a megalopolisz fenyegetését kell tudomásul vennem.

Szívesen mondjuk: Erdély fővárosa. De közvetlenül annak, hogy fővárosban lakom, kevés a bizonyítéka. A diáknegyed forgalma, kávézóinak, vendéglőinek száma s a nyelvi kavalkád – nem utolsósorban a több nyelvű kultúra, a művészetek számtalan megnyilvánulása, nemzetközi fesztiválok, konferenciák sorozata mindenestre igazolni látszik a kellemesen hangzó (?) minősítést, amely Kolozsvárban 2014-ben amolyan Kis-Berlint lát. És nem mellesleg, talán vannak olyan intézményeink, lapjaink – a Korunkot ilyennek szeretném tudni –, ahol Erdély és a nagyvilág egyszerre van jelen.

A magam kezdeti Korunk-élményéről, a múlt század közepétől megtapasztalt határhelyzetekről próbálok szólni, le nem tagadott szubjektivitással, (kis)városaink gyors térképéhez kapcsoltnak. Abból az időből, amikor Kolozsvár inkább olyan középváros volt.

**Mit is akartam
kutatni, miben
tájékozódni a nemrég
még Szent György téri
(korán és később:
Szénapiac, London,
Arany János, Gh. Sion,
Béke, Lucian Blaga
névre hallgató,
a Kolozsvári testvérek
szobrának másolatáról
híres kis tér sarkára
felépített), 1909-ben
megnyílt, tekintélyes
épületben?**

■ Kolozsvár birtokba vételének szakaszait ha nem is tudom pontosan hónapokhoz kötni, egyfajta folyamatosságot megnevezhetek. Kezdődött a Király utcával, folytatódott a Farkas utcával, majd a Mikes Kelemennel. Később jött be a képbe a Dónát út, még később a Rákóczi – pedig a Rákóczi úton keresztül lehet a központból a Dónátba jutni –, pár éven át pedig a sajátomnak, életemhez tartozónak tudtam a Dermata környékét, a sportterem, a kosárlabda pálya és az uszoda okán.

A Főtér azonban más. Nem feltétlenül Mátyás király, Fadrusz változatlanul jelképnek számító szoborcsoportja miatt. Szabó Dezső az *Életeimben*, a Református Kollégium mellett, hiteles lokálpatriotizmussal emlékezik vissza, hogyan mentek át a téren, gyermekkorában, anyja kezét fogva. Én egy régi fényképet nézhetek újra és újra, elválaszthatatlan barátommal, László Ferivel kézen fogva megyünk, a Főtéren át, illetve a főtéri magánóvodába, Parádi Katus nénihez. (Övönénink neve több mint hetven év mélyéről ködlik elő.) Akkoriban nemcsak Feritől, hanem a Bocskai-sapkántól is elválaszthatatlan voltam, azon a télen, 1940-ben le is fagyott a fülem, sok-sok időn át szenvedtem miatta, mert kisebesedett, és viszketett erősen.

Szerzett jogom Kolozsvár főterére 1958 decemberében erősített meg. Tehát még az egyetemi diplomám kézhez vételét megelőzően; ugyanis 1959. július 1., a papírokon rögzített kinevezésem előtt heti rendszerességgel kezdtem bejárni a *Korunk* szerkesztőségébe, a Főtér 4–5. számú ház emeletére. Íróasztalt még nem kaptam, Gáll Ernő a sajátja sarkához invitált, és ez a ritka főszerkesztői gesztus évtizedekre meghatározta alapvető jóérzésemet; amíg ő volt a főnök, szívesen jártam be a szerkesztőségbe, és ez azután is tartott jó évtizedig, amikor már el kellett hagynunk előkelő rezidenciánkat, a Mátyás-szoborra néző szobákat. Az egykori Vármegeyháza, a szerencsére csak átmeneti (igaz, fájdalmas, már-már tragikusan hosszúnak bizonyuló éveken át tartó) Funar-uralom alatt városházának visszaminősülő közigazgatási palota azonban többszörösen más történet, részben más szereplőkkel, semmiképpen nem tartozik a Főtér címszó alá.

Ide tartozik viszont a 4–5. számú műemlékház emeletén nagyon különböző vagy éppen különös – egyesekre visszagondolva: panoptikumi – emberek közt eltöltött tizenöt esztendő, a nekem első *Korunk*-korszak. Egy véglegesnek, de nem végletesnek bizonyuló elköteleződés kezdete. Párszor már megpróbáltam végiggondolni, felidézni (most gátlások, udvariaskodás nélkül tehetem), kik közé is kerültem; mindenképpen másképp gondolkodók közé, mert valóban másként szemlélték a világot, mint akik közt otthon, családi körben éltem. Tulajdonképp az egyetlen kapocs, érdemi kapocs a régi és új világ közt apám református kollégiumi hűséges tanítványa, a nálam jó kilenc évvel idősebb Benkő Samu lehetett volna, de ő 1958 decemberében nem volt már *Korunk*-szerkesztő, Tóth Sándorral együtt, pártutasításra, eltávolították a szerkesztőségből. Kacsó Sándor jöhetett volna még szóba – én tőle vettem át a hazai irodalmi szövegek szerkesztését –, különösen hogy a felesége és az édesanyám (unokatestvéri) rokonságban álltak. (Második, harmadik fokozatúban?, de nem gyakorolták.) Maradt hát igazi polgári meghúzódottságban egy sötét sarokba ültetett gépíró-nőnk, az egyetlen „másképp gondolkodó” *Korunk*-alkalmazott, a harmincegy évesen elhunyt, a Gaál Gábor-i *Korunkban* is publikált prózaíró, Kováts József testvére. (A Református Kollégiumban Grandpierre Emilnek és a nemzetközi hírű grafikussá lett Buday Györgynek volt Kováts József az osztálytársa.) Szegény Margit néni arcáról le lehetett olvasni a szótlan szenvedést, amikor az ateista vagy „csak” kemény marxista szövegeket szépegette.

Nem csupán történelmi okokból folytatom az arcok és alakok idézését az ötvenes évek végének, a hatvanasok elejének másik korunkos Margit néniével: Gaál Gábor

özvegyével. Mondják, fiatalon nagyon szép volt, Gaál ezt a munkáslányt ismerte meg, és hosszú kapcsolatuk, éveken át tartó levelezésük után engedhette meg magának, mármint az anyagiak miatt, hogy végre feleségül vegye. A szerkesztőségben, a Gáll Ernő és Balogh Edgár vezette *Korunkban* a Nagy Özvegy a „tisztafej” szerepét töltötte be, valójában azonban a folytonosságot képviselte – és érthetően vigyázott férje emlékére, az örökség, benne az írott hagyaték méltó megbecsülésére. Alkalmilag kéziratokat is olvasott, még a gépi szedés elkészülte előtt, természetesen az enyém, ifjú irodalmi szerkesztőét is, aki GG 1946. (a nyugati fogságból hazatérte) utáni irodalompolitikai, kritikai írásait igyekezett kritikusi mérlegre tenni, 1959 nyarán. Ha megtalálnám, ha megőriztem volna (?) az eredeti változatot, és most összevetném a *Korunk* július-augusztusi duplaszámában kinyomtatottal (*Legközvetlenebb örökségünk*), tárgy- és tényszerűen számolhatnék be, számolhatnék le magammal, honnan hová jutottam akkor a megalkuvásban, mennyit próbáltam kimondani a felismertekből, mennyit engedtem a belső nyomásnak, elsősorban Margit néni érzékenységének. Nyilvánvaló ugyanis, hogy nem azok az évek jelentették Gaál Gábor kétségkívül tekintélyes (szerkesztői–filozófusi–irodalmi) életművének a javát. Ebből a felismerésből egyetlen mondat, egyetlen szó nem sejtet semmit a kinyomtatott szövegben. Nem véletlen, hogy sosem jutott eszembe valamelyik kötetemben reprodukálni az istenítő *Korunk*-cikket, az alkalmi hozsannát. Ötvenöt év távolából újraolvassva szégyellnem kell, hogy egy árva utalás nem maradt benne: bizony nem kritikai remekműveket méltattam, illetve kényszerűen elhallgattam azt, ami abban a bizonyos, háború utáni „hőskorban” visszahúzóznak vagy éppen ártalmasnak bizonyult. Margit néni győzött, büszke tartásán nem esett csorba az ifjú nemzedék megszólalása révén.

Gaál Gáborné Zánszky Margitnál majd egy évtizeddel idősebb kollégám volt, egészen 1965-ig, Erdélyi László, a publicisztikai pályáját Csehszlovákiában megkezdett, Angliát megjárva az *Igazsághoz*, majd Bukarestbe, azután vissza Kolozsvárra érkezett, a Bolyai Tudományegyetemen is tanított, tapasztalt, ravasz újságíró. A *Korunk*-nál a *Világgazdaság*, *világpolitika* rovatot szerkesztette – egy kicsit másképp, mint amikor *Fenevadak* (1952) és *A népek nem eladók* (1955) című antiimperialista brosrúait írta, amelyekről nem kis eufemizmussal jegyezte meg Balogh Edgár a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* első kötetében, hogy „dogmatikus túlzásoktól nem mentesen leplezik le” a hidegháború szereplőit. Ez az a korszak, amikor Jugoszlávia elnökét, Titó marsallt láncos kutyának szokták minősíteni a Szovjetunió vezette béketáborban... Nekem nem volt konfliktusom a szerkesztőség angol tudósának és világpolitikai bölcsének tekintett Laci bácsival, mi több, néha megtárgyaltuk, közösen, a világ dolgait. Egy érdekes alkalmat az egyik szerkesztőségi besúgónk, László Béla jelentett a Szekuritáténak, így az eset megőrződött az utókor számára. Arról a bizonyos német ügyről, a keletnémet *Sinn und Form*, pontosabban Stephan Hermlin hivatalos meghurcolásáról beszélgettünk. Az ügynök Aczel (mármint László Béla) mesélte el a „Casa Ziaristul” (Újságíró Ház) fedőnevű találkahelyen (a még csak) főhadnagy Oprea Floriannak a maga jó hallása (?) szerint lezajlott beszélgetésünket, 1963. április 18-án. A *Neues Deutschland*-ban megjelent Hermlinnek, a Művészeti Akadémia volt főnökének az önkritikája, abból az alkalomból, hogy a párt elhatározta a berlini folyóirat megszüntetését (?), amiért az, jelentős mértékben Stephan Hermlin tevékenységének köszönhetően, ideológiai kompromisszumokat tett a nyugatnémet irodalom irányában, a békés egymás mellett élés szellemében; olyan anyagokat közöltek, olvashattuk, amelyek ártottak a szocialista építésnek. Az én véleményem szerint – jelentette Aczel elvtárs (egyébként évekkal előbb kirúgott párttag, teszem most hozzá az aczeli szöveghez) – talán szükséges volt a Kelet- és Nyugat-Berlin közti fal emelése („ridicarea unui zid...”), de a *Sinn und Form* megszüntetése fa-

lat emel a szocialista irodalom és a haladó nyugati irodalom között, holott a folyóirat jelentős szerepet töltött be abban, hogy a szocialista realizmus hatása alatt alakuljon az egységes német irodalom. A jelentés következő mondata ezt tudatja: „Kántor örömet fejezte ki, hogy Hermlin elismerte hibáját, ugyanakkor fenntartotta, hogy talán a jövőben is hibázni fog, különösen a fiatal tehetségek érvényre juttatásában.” És erre jegyezte volna meg Erdélyi mint a világpolitika szakértője, hogy a harmadik világháború a dogmatikusok és a nem dogmatikusok közt fog kitörni.

Hát ez így, sorról sorra véve, meglehetősen zavaros, arra viszont alkalmas, hogy megőrizze a tény: a szerkesztőségbe járó német folyóiratot mind Erdélyi László, mind én olvastuk (én bizonyára csak helyel-közzel, felületesen, hiszen nem birtokoltam igazán a német nyelvet), és nem mentünk el közömbösen a történetek mellett. Ami a szocialista realizmus német irodalmat egyesítő erejéről szól a jelentésben, abban nem csupán utólag kételkedem, ilyen hülyeséget talán huszonhat éves koromban sem mondtam. Laci bácsi pedig legfeljebb ironikusan kapcsolhatta össze a harmadik világháború kitörésének lehetőségét a dogmatizmus kérdésével. Mindez László Bélát, szerkesztőségi főtíkáruunkat elég jól jellemzi, szellemi képességeit csakúgy, mint hivatalnokai szorgalmát. De érdemes hozzáolvasni a besúgói szöveghez Oprea főhadnagy intézkedési megjegyzéseit: Erdélyi Lászlót nyilvántartásba vették, Kántor Lajost pedig nacionalista elemként ismerjük. A további feladat az irodalmi témájú viták követése, a kapcsolatok figyelése. Az utolsó mondat pedig: megnyitják Kántor ellenőrzési dossziéját.

László Béla folyamatos jelenlétet, munkát igénylő íróasztala közelében állt a Lázár Józsefé (1908-ban született, félévvel volt idősebb Lászlónál). Lázár Jóska alulról indult – eltérően a negyvenes évek elején az MTI kolozsvári munkatársaként dolgozott, sőt az *Erdélyi Helikon*ban elbeszéléseket is közölt László Bélától –, kötélveréből lett a temesvári *Szabad Szó* főszerkesztője, sőt a kolozsvári *Világosság* is, egy nagyon rossz szakaszban (1949–1952). Többször elmesélte, hogy mint a Magyar Népi Szövetség nemzetgyűlési képviselője ő vezette a soros ülészakot, másnap reggel viszont már nem engedték be az épületbe. Börtönbe nem került, mint Balogh Edgár meg Méliusz és többen MNSZ-esek, a *Korunk* 1957-es újraindulásakor pedig mint a folyóirat első folyamában is közölt szerző újra bizalmat kapott. Bizalmat annyira, hogy ő lett a pártcsoport szervezője, ő szólított meg folyamatosan engem: – Kántor testvér, be kellene lépni a pártba. – A „testvér” szó népiszövetséges emlékként élt benne. Azt gondolom, azokból az időkből szerezte be gyomorhaját és állandó kedvetlenségét, bár komorsága lehet, hogy alkati tulajdonság volt. (Kántor „testvér” évekig hátrította a felszólítást, ifjúsági szervezeti tagságára hivatkozva, aztán feladta.) Lázár Jóska alapvetően tisztességes embernek bizonyult, természetesen nem érdemleges fenntartásokkal a hivatalos elvárásokkal szemben – mert azért egyesek részéről ilyesmi is elő-előbukkant a szerkesztőségben; ő a szocialista építés frontján szolgáló unalmas riportokat írt, és lényegében hazug gazdasági cikkeket szerkesztett; és nyugalomba vonulásának évében, 1972-ben meghalt. (Irodalmi lexikonunkból másolom ki, meglepetéssel, hogy én írtam róla nekrológot az *Utunkban*.)

Farkas László korunkos pályája nem kevésbé tanulságos, sőt tanulságosabb a Lázár Jóskaénál. A folyóirat terjesztője volt, amikor megismertem. A nála három évvel idősebb Gáll Ernővel tudomásom szerint mozgalmi kapcsolatban állt, még az illegálitásban, útjuk a háború befejezése után azonban más irányba vezetett; Farkas Lacinak felróttak valamit egykori harcostársai (nem Gáll Ernő), megbélyegzett és kitalált lett az új rendszerben, egy időre; a humanista főszerkesztőnek viszont megengedték, hogy a lapterjesztésben biztosítson Farkasnak munkát, ő pedig kitalálásával, szorgalmával, az angol nyelv használható szintű megtanulásával kivívta, hogy 1964-től (egy évtizeden át), korábbi közgazdaságtani tanulmányainak megfelelően, a kül-

politikai rovat vezetője legyen. Íróasztala s az enyém egymás mellé került, sokat beszélgethettünk így, össze viszont sosem tegeződtünk. Kényes helyzetével magyarázhatnám, hogy éveken át csak ígérte, egyszer majd elmondja, miképp úsztam meg én 1962-ben a szerkesztőségből való kizárást, *Régi és új a lírában* című, Forrás-közei tanulmányom, a megjelenést követő botrány heteiben-hónapjaiban. (Erről az ügyről, nem utolsósorban a még mindig hivatalos tekintélyű Nagy István szomorú szerepéről egy másik fejezetben szólok.) Farkas Laci azonban nem úszta meg az eltávolítást, pontosabban a kényszer betegnyugdíjazást. Ez ugyan szintén későbbi, több mint tíz évvel azután bekövetkezett történet, Rácz Győző főszerkesztő-helyettesi szakaszában. A konfliktus Farkas és Rácz között kezdődött, szakmai-ideológiai okokból, pontosabban Izrael világpolitikai szerepének megítélése miatt. Farkas László ragaszkodott az álláspontjához, Rácz Győző nem engedett a 48-ból, illetve úgymond szocialista elveiből, Gáll Ernő pedig a két magatartás között őrlődött. Hónapokig húzódo hidegháborús hangulat uralkodott a szerkesztőségben, elviselhetetlenné vált mindenki számára a helyzet. Többen sürgettük a megoldást. A nyugdíjazás zárta le a konfliktust. Az utótörténetben az a különös, hogy Farkas Laci és Gáll Ernő soha többé nem kommunikált egymással. Amikor viszont mi találkoztunk az utcán volt szobatársammal, mondhatni barátilag beszélgettünk el egymással. Azt a bizonyos 1962-es titkot viszont később sem tudtam meg.

Amikor '58–59-ben megkaptam a *Korunk*-behívót, ugyancsak a fiatalítás jegyében már ott volt a negyvenhez közeledő Szabó Sándor. Ha nem tévedek, 1944 előtt apám iskolájába járt, az államiba, a Mikecs László osztályába. Volt köztünk hét év különbség – később rá kellett ébrednem, hogy többről van szó. Eleinte együtt vitattuk előző nemzedékekhez tartozó kollégák maradinak vélt szerkesztői döntéseit, szerkesztésén kívüli baráti találkozóink napirendjén a preferansz szerepelt, az ő filozófus társaival, Bretter Gyurival, Rácz Győzővel alkottunk időnként kártyázó négyest. A *Korunk* kibernetika-számához, amelyet ő szerkesztett, még én is ajánlottam (családi kapcsolatok révén) pesti munkatársat. Hovatovább nyilvánvalóvá vált, hogy az ő útja „fölfelé”, a Román Kommunista Párt helyi és országos szervei felé vezet, el egészen a Központi Bizottságig. Mi többiek ebben nem tudtuk, nem is akartuk követni. Ő meg a László Béla-félékkel kezdett szövetkezni, a hatvanas években.

Hogy a Főtér 4–5-öt, az emeleti szobákból a térre, Fadrusz szoborcsoportjára és a világra nyíló panorámát az enyémnek (is) érezhettem, azt Balogh Edgárnak és Gáll Ernőnek köszönhettem. Mindketten baloldalinak tudták magukat, múltjuk összekapcsolódott a kommunista párttal, de korántsem kizárólag a pártelkötelezettség jellemezte őket. Kelet-közép-európai, erdélyi és magyar értelmiségiként gondolkodtak – való igaz, hogy nem egyformán, ám mindketten másként, mint például a munkásíró és a két háború közt magas pártfunkciót is betöltött Nagy István. Hiteles portréjukat megrajzolni a *Korunk*hoz kerülő ifjú irodalmi szerkesztő még képtelen lett volna; a következő évtizedek szerkesztőségi és azon kívüli tapasztalatai kellettek hozzá, hogy akár közelítő realitással tudjak szólni róluk, emlékezni a részben közös térben megéltre, a sokféle ágazó történetekre. A „fehér kakas, vörösbor” meséje során előbukannak majd régi helyzetek, szövegfoszlányok, viták, néha élesebb konfliktusok, ezekben hol Edgár, hol Ernő oldalára kerültem. Egyet nem vonhatok kétségbe: mindketten a folyóirat érdekében sokkal inkább támogatták, mintsem akadályozták irodalmi-szerkesztői munkámat; persze a maguk külön szempontjai, előéletük és baráti körük által befolyásoltan nem (nem mindig, hogy szelídítsem az emlékezést) ugyanazt várták el tőlem. Balogh Edgárnak egyfajta magyar művelődéstörténeti költődés, a Duna-medencei és sajátosan népi-irodalmi felfogás volt a legfontosabb. Gáll Ernő, részben már elszakadóban a pártdoktrínáktól, jóval liberálisabban közeledett a gondolkodásbeli – filozófiai, társadalomtudományi és valamennyire az irodalmi –

újhoz, a megjelenő európai irányzatokhoz. Ernő volt az, aki elvárta tőlem, hogy román irodalmi kapcsolataimat, tehát a *Korunk* ilyen irányú kapcsolatait építsem. A rovat munkatársi gárdájának fiatalítását egyikük sem ellenezte, jóllehet nem könnyen értették Lászlóffy Aladár és Szilágyi Domokos szabad verseit. (Innen sem maradhat ki az agyamba vésődött edgári kérdés, egy kézirat leadását követően: – De mondd, mikor fog Lászlóffy olyan szép verseket írni, mint Létay Lajos?) Ami viszont fontos és jellemző mozzanat, talán korunkilag is: még a hatvanas évek elején lehetett, hogy bent járt Huszár Sándor Gáll Ernőnél, és élesen kifogásolta jelenléteket az irodalmi rovat szerkesztői székében, azzal érvelve, hogy nincsenek kapcsolataim, engem senki sem ismer, vagyis ki vagyok én tulajdonképpen. A történetet Ernő mesélte el nekem, nem sok év távolából, hanem közvetlenül az eset megtörténte után – és nem azzal a hangsúllyal, hogy szedjem össze magam, legyek (végre) valaki. Bevallhatom, nem volt Huszár (továbbra sem), a *Korunk* meghatározó munkatársa, barátságunk nem virágzott ki akkor sem, amikor *A Hét* főszerkesztője lett, noha írásaim olykor megjelentek, az ő idejében is, a bukaresti hetilapban. Hűvös távolságtartással köszöntöttük egymást különböző kulturális helyeken, például a kolozsvári magyar színházban, egy keveset beszélgettünk is. Színigazgató korában, a nézőtérrel találkozáskor, kedélyesen fordult hozzám, figyelmeztetőleg: egyszer mindenkit elér a színházvezetési megbízás. Hát erre nem került sor, nekem maradt tartósan a *Korunk*.

A megörökölt íróasztal

■ A Mikes Kelemen 15 emeletén, valamikor az ötvenes évek közepén örököltem meg, édesapámtól. Hogy volt-e ünnepélyes átadás? Aligha. Olyan természetességgel kaptam meg, mintha ez a bölcsész hallgatónak kijárna, annál is inkább, mert matematikus nővéremnek nem kellett eleve íróasztalhoz ülnie, apám pedig nyugdíjazása óta (vagy már régebbtől?) nem használta; tevékenységét áttette a kertbe, virágot termesztett, a gyümölcsfákat gondozta. Főként a gyöngyvirág-szezon előtt és alatt meg a bazsarózsák nyílása idején szinte az egész napot kint töltötte, de az év többi részében is talált magának kerti elfoglaltságot, netán a virág- és gyümölcspiacról vártuk haza. (Benkő Samu tanítványi emlékező írásában ezt az életmozzanatot is megírta.)

A feketére pácolt íróasztal előtörténetéről nem tudok számot adni. Túlságosan el voltam foglalva a magam dolgaival, hogy ilyenekre idejében, amíg még lehetett, rákérdezzek. Így hát korát sem tudom megállapítani. Noha változatlanul masszív, fiókjai jól kihúzhatók, főként a lapja szélén az öregség nyomai figyelhetők meg. Az viszont biztos, hogy nem gyáripari tucat termék, több életet kiszolgálónak tervezték, készítették. Persze kizárt, hogy apám éppen száz évvel ezelőtt ennél az íróasztalnál ülve írta volna latin-görög-ókori történelem tárgyában doktori értekezését Budapesten; az már az abszurd, legalábbis az örkényi groteszk kategóriájába tartozna, hogy az Eötvös-kollégiumból Przemyslbe, onnan Szibériába, majd Budapestre vissza, aztán haza, Kolozsvárra cipelte volna. Szóval marad a rejtély, hogy vajon ő csináltatta kolozsvári latintanári korában, vagy vásárolta valakitől, jó helyről.

Mennyivel egyszerűbb követni a *Korunk*-nál megörökölt főszerkesztői asztalt, jóllehet a kilencvenes évek elején az általam használt ugyancsak az átlagosnál súlyosabb volt, mély oldalsó rekeszekkel. A régi Vármegyházából még áthoztuk költözéskor a Nagy-Szamos (Iaşilor) utcába, onnan azonban a szállítómunkások már csak drága pénzen vállalták volna a Rákóczi úti szerkesztőségbe az átcipelést; maradt a házat visszakapó ortodox egyháznak. Az apámé, illetve az enyém jött velünk a Mikes Kelemenből a Dónát úti E pengeblokk hetedik emeletére, aztán néhány év múlva vissza a Mikesbe, de már csak a földszintre kellett behozni, beállítani oda, ahol jó negyven éve áll.

A kérdés valójában nem ez a cipekedés, hanem hogy mikor mi született, születik az íróasztalon, már az én használati időmben. Erre kell megpróbálnom visszaemlékezni, most az ifjú irodalmi szerkesztő (sőt a bolyais diák) korából. A szintén nem fiatal ERIKA lehetne a megmondója a gépelt kéziratok elindításának, bár a jobb fiókot kihúzva találok régebbi papírokat, ceruzával meg tintával teleírottakat is. De hagyom a régészeti feltárást egy elszánt kutatónak. Viszont váratlanul kezembe kerül, elsárgult lapokon, egy legépelt és szerzői kézírással javított vers. Szerencsére a lapra, felül, zárójelben odaírtam a szerző nevét: Jancsik Pál. Már csak azért is beidézem, teljes terjedelmében, mert az íróasztalt, az előbb szóba hozott kertet és a továbbiakban esedékes Forrást (a nemzedéket, a könyvsorozatot) kapcsolja össze. (Akkor is, ha az 1963-as, első Jancsik-kötetben még nem szerepel.)

KERT

K. L.-nek barátsággal

*A ház mögött a kert remek dolog.
Tökök, paszulyok, paradicsomok
paradicsoma, kis aréna, hol
az ember és gaz egymásnak hajol,*

*megküzd keményen, s bár győz az előbbi,
a gaz s gyom a támadást újrakezdi.
De ilyen ám az élet... Kikerít
az ember egy kis létet, sikerít*

*néhány tövet, ágyást meg almafát,
amit tudás s szerencse összeád,
aztán csak győzzed ásó meg kapa,
mert számtalan a gonoszság hada.*

*De küzdeni kell, bármibe kerül.
A mértéked ez legyen: emberül.
Nőjete, tök, bab, paradicsomok.
Fölsüt a nap, s az ember mosolyog.*

Egy szakasszal (az eredeti harmadikkal) megrövidített és a másodikat átírt változatban – elhagyva az ajánlást – bekerült az 1968-as, *Fűszálon csillag* kötetbe. A könyvet „mint leendő keresztata” ajánlotta Pali a családnak. Visszatérve a Forrás-induláshoz, a *Szomjas tengerben* a dedikáció „a minél gyakoribb csere reményében” történt – és erre még annak az évnek a végén lehetőség is nyílt. Az én Forrás-könyvem, az *Írástól – emberig* leghosszabb tanulmánya, a *Régi és új a lírában* jelentős arányban a nemzedéktársakról, Lászlóffy Aladáról, Szilágyi Domokosról és Jancsik költői indulásáról szól, tőle a címadó verset, a *Szomjas tengert* állítottam párhuzamba a Székely Jánoséval (*A mangáliai mólón*); az ifjabb költő akkori olvasatomban nem maradt alul, az ő tájverse az intellektuálisabb töltetű – írtam 1962-ben.

Ez a terjedelmes, vitát kavart és nekem „pártos” meghurcoltatást hozó elemzés a hatvanas évek legelejének erdélyi magyar költészetéről egyértelműen a Mikes Kelemen 15 emeletén koptatott íróasztal terméke, ugyanúgy, mint a világirodalom felé kitekintő Martin du Gard-, Tomasi di Lampedusa-, Hemingway- (*Az öreg halász és a tenger*) és Faulkner-recepció kísérlet (*Az öreg*). Forrás-kötetem jobbnak vélt írásait említem csak, főként azért, hogy utólag nyugtassam magam: nem merültem be-

le annyira nemzedéki (irodalmi) harcainkba, élt a szándék az egyetemesebb lépés-tartásra, a mérce őrzésére. Egyébként a líratanulmány hivatkozási pontjai közt József Attila és Illyés Gyula, Tudor Arghezi mellett Paul Eluard, Aragon, Pablo Neruda, Rafael Alberti és Nicolas Guillén is feltűnik (ráadásul egyik sem számított „rohadt imperialistának” vagy kiszolgálójuknak) – mégis egyszerre kaptam meg az elvtársi bírálóban a nacionalista és kozmopolita minősítést. (Erre máig büszke vagyok.) Még azt is szememre vetették – és ebben kedves kollégám, Szabó Sándor vállalta a „leleplezést” –, hogy nem véletlen: a szerkesztőségből hazaviszem olvasásra a magyarországi irodalmi lapokat.

A műhelyek valahogy így kapcsolódtak novícius koromban. Érdekes világ volt, érdekes emberekkel. Az itthoni íróasztalon történendőkbe viszont senki sem szólt bele. Persze tudat alatt hatott egy olyan autodafé, amelyet 1962-ben a szerkesztőségben éltem meg. (Nem Gáll Ernő és nem Balogh Edgár közreműködésével, inkább ők is felelőssé tettek miattam.) De túléltem. Talán azért is, mert hangosan mertem képviselni szilárd meggyőződésemet, hogy igenis az enyém a korszerű szocialista irodalomszemlélet – a kinyíró gyűlésen megszólaló aktivistákkal, sőt Nagy Istvánnal szemben.

Könyvtárjegy

■ Hetek óta keresem első, könyvtári belépésre jogosító igazolványomat. Nem valószínű, hogy a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban még elfogadnák, noha a nyomtatvány román nyelvű, de arról a tíz év körüli gyerekről, akinek a fekete–fehér fejét oda csíptették a rózsaszínű kartonlapra, aligha ismernének rám. És már én sem nagyon emlékszem, mi is járt annak a kisfiúnak a fejében, aki számára kiállították az igazoló hivatalos iratot. Mit is akartam „kutatni”, miben tájékozódni a nemrég még Szent György téri (korán és később: Szénapiac, London, Arany János, Gh. Sion, Béke, Lucian Blaga névre hallgató, a Kolozsvári testvérek szobrának másolatáról híres kis tér sarkára felépített), 1909-ben megnyílt, tekintélyes épületben? Az igazolvány kezdeményezője keresztanyám (édesanyám leánykori barátnője), Judik Mária volt, a dokumentációs osztály vezetője. Mármost abban a tekintetben irányított, hogyha valamiben el akarok igazodni, járjak el szabályosan. Emlékezetem szerint mint bolyais bölcsész sem csináltattam újabb igazolványt, *Korunk*-szerkesztőként pedig ugyanott, a dokumentációs részlegen szolgáltak ki, a már fiatalabb könyvtárosok, protekciósan, nemegyszer a katalógusokban „S” (secret, vagyis titkos) minősítésű könyvekkel, lapkollektívákkal. (Pontosabban: ezek a címek nem is szerepeltek a „közemberek”, azaz „közolvasók” számára hozzáférhető katalógusokban, maga az eligazítás a titkok közé tartozott.)

Egy másik, még magasabb protekciómat tulajdonképpen ki sem használtam, már csak a földrajzi, egyben pedig útlevelet igénylő távolság miatt. Hantos Gyula nagybátyám özvegye, Helga néni, Hajdú Helga, a régi német irodalom tudósa és egyetemi tanára az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának, majd a muzeális főosztálynak vezetőjeként könnyen bejuttathatott (volna) féltve őrzött helyekre. De amikor végre utazhattam, csak rövid rokonlátogatásokra futotta időmből, ráadásul jobban izgattak a még megismerhető idősebb kortársak, Illyés Gyulától, Déry Tibortól, Veres Pétertől Mészöly Miklósig, mint a már csak a könyvtári polcokon fellelhető klasszikusok. Ám az OSZK-val Helga néni nyugdíjazása és halála után sem szakadt meg a kapcsolatom. Szerkesztőségi munkatársunkat, Kemény G. Gábort, a nemzeti-ségi kérdés és a közép-európai kapcsolatok elkötelezettjét többször barátilag felkerestem, még a Bródy Sándor utcában; és gyakrabban fordultam meg a nemzetközi csereszolgálat vezetőinek irodájában. (Gombocz Zoltán szolgálatkész ifjabb rokoná-

nak keresztnevét szégyenszemre elfelejtettem, talán ő is Zoltán névre hallgatott, lexiikonokban pedig nem találok; a szigorúbb Vekérdi Józsefét persze igen, hiszen tudományos munkásságát ma is számon tartják.)

És ezzel már haza is érkeztem, abba a könyvtárba, amelyben naponta jelen vagyok, a belépéshez nem kell igazolványt felmutatnom. Igaz, itt már nem olyan könnyű megtalálni a keresett könyvet, a cédulák katalógusa már rég nem naprakész, a feleségem elkezdte rendteremtést folytatni kellene, ennek viszont az ellenkezője történik, a kötetek helykihasználó, folyamatos költöztetésével is. Még szerencse, hogy hetvenedik születésnapomra kaptam Erzsikétől a „Kántor-könyvek” számára egy négypolcos nyitott szekrényt. Itt többen is megférünk, családirag, saját művekkel, antológiákkal, Kántor Erzsébet-fordításokkal. Gyakorlatilag három, sőt több nemzedék jelentkezik a polcokon, apám az *Erdélyi Tudományos Füzetek*ben közölt tanulmányaival, Dóra unokám „maminak és tatinak dedikált első újság”-jával, a 2007-es keltezésű, kilencévesen összeállított *Fecsegővel*, s meglepetésemre itt találok kisebbik bátyja, a már nemzetközi porondon fellépő kutyatenyésztő Bence prózában és versben fogalmazott „kis könyvét”, ebben „minden benne van, amit kopasz tengerimalacról tudni kell (szaporodás, etetés, tartás stb.)” Csak a hátsó sorokban jutott hely a távolabbi, nem kifejezetten Kántor családkutatói eredmények összefoglalásának, jóllehet a Genersichek, Krompecherek közt a szaktudomány európai hírességei találhatók.

(Ehhez a könyvtárhoz – most nem a családi szekciósra gondolok – legalább az emlékezetesebb ajánlások okán, későbbi fejezetekben, vissza kell fordulnom, arcom felidézésével, már csak azért is, mert sokan közülük hozzátartoznak a Mikes Kelemen 15-höz.)

Néhány sor erejéig teret kell engednem a szerzői hiúság távolabbi könyvtárakhoz vezető megnyilvánulásának. Washingtonban járva, ottani magyar könyvtárosi kapcsolat révén, bejutottam a kongresszusi könyvtár katalógustermébe, illetve elektronikusan keresgélhettünk Basa Enikővel erdélyi könyvcímeket. És íme a világhír, maga a beteljesült boldogság: megjelenik a képernyőn saját nevem. Utólagos megnyugvással konstátálom: annyira azért nem szálltam el az eufóriában, hogy feljegyeztem volna, melyik könyvem jutott el egy ilyen világkönyvtári, egyetemes konglomerátumba; feltételezem, a Kántor-Láng, a romániai magyar irodalom 1945 és 1970 közötti történetét vélték érdemesnek beszerezni és megtartani – legalábbis 1993-ig. Mert hát biztosan ott is, Washingtonban időnként selejteznek. (Nos, hát erre vagyok én képtelen itthon. Pedig akkor ürülne hely, legalább a földön halomban álló új köteteknek. A folyóiratokról nem is beszélek.)